

وەلامی نامەى ریکخراوى هیومان رایتس وۆچ

له 14 ی دیسیمبەری 2018

- نۆفیسى ریکخەرى راسپارده نیوده و له تییهکان له حکومهتی هەریمی کوردستان

2018/12/18

ئەو میردمندانانەى په تۆمەتی په یوهندی کردن به داعشهوه:
- له شهش مانگی یهکەمی سالی 2018 ژماره ی ئەو تاوانبارانەى به تۆمەتی په یوهندی کردنیان به داعشهوه دەستگیرکراون بهم
شێوهیه بوو:

کۆی گشتی	می	نیر	بهریوهه رایهتی گشتی چاکسازی کۆمه لایهتی						رهگهزنامه	جۆری تاوان		
			راگیراو			سزادراو						
			خوار 18 سالی		سهروی 18 سال	خوار 18 سال		سهروی 18 سال				
			می	نیر	می	نیر	می	نیر				
1510	27	1483	1	44	12	1		97	14	1341	عیراقی	تیرۆر
5	3	2								2	تورکی	
14	2	12								12	ئیرانی	
5		5								5	سوری	
2	2										ولآتانی تر	
1536	34	1502	1	44	19	1		97	14	1360	کۆ	

ژماره‌ی نهو مندالانه‌ی که به تیرۆر تاوانبارن:

- ژماره‌ی منداله گیراو مکان به تاوانی پهیوه‌ندیان به داعش (۱۲۱) راگیراو بووه له‌وانه (58) بیان سزا دراوه.
- له ماوه‌ی نیوان 2017/۷/1 تا کو 2018/۲/۱۴ له دادگای نه‌واجوانانی ههولنر (194) دادگایی کران و له‌وان (2) نازاد کران.

ههنگاو هکانی حکومه‌تی ههریم بو دابینکردنی مافی ده‌ستگیر کرانانی داعش:

- دوا‌ی ده‌ستگیر کردنی کهسانی گومانلیکراو بیان داواکراو که سوکاریان له ده‌ستگیر کردن و تۆمه‌تهکان ناگادار ده‌کرینه‌وه.
- هه‌ر که‌سێک ده‌ستگیر بکریت به تۆمه‌تی تیرۆر دوا‌ی نه‌وه‌ی به به‌لگه‌وه تۆمه‌ته‌که‌ی به‌سه‌ردا ساخ ده‌بیته‌وه و دان ده‌نیت به تاوانه‌که‌ی ده‌نیت و دادوهر بانگی ده‌کات، نه‌وانه‌ی ده‌ستگیر ده‌کرین مافی هه‌بوونی پارێزه‌ر و سکالا تۆمارکردنیشیان هه‌یه له دادگا دژی هیزه نه‌منیه‌کان.
- دوا‌ی ده‌ستگیر کردنی تۆمه‌ته‌بان کهس و کاری ناگادار ده‌کریته‌وه له شوینی ده‌ستگیر کردنی.

به شیوه‌یه‌کی گشتی مافی ده‌ستگیر کرانان پریتین له:

1. وه‌ک هه‌ر کیراو یکی ناسایی هه‌مو مافیکیان هه‌یه.
2. سه‌ردانی کردن له لایهن که سوکاریان.
3. نه‌وانه‌ی که سوکاریان دیار نه‌بیت ریکخراوی قه‌دیل و (UNHCR) به‌دواداچوون بو خیزانه‌کانیان ده‌کهن بو دۆزینه‌میان، تا ئیستا چه‌ند که‌سێک به‌م شیوه خیزانه‌کانیان دۆزراوته‌وه.
4. نه‌گه‌ر ته‌له‌فون پیویست بکات له‌لایهن ناسایشه‌وه ریک ده‌خریت به ئاماده‌بوونی کارمه‌ندیکی ناسایش قسه له‌گه‌ل که سوکاریان ده‌کهن.
5. ژماره‌یه‌کی زۆریان تا ئیستا نازاد کران و به‌شیکیشیان چاوهرین له دادگای ته‌میز بریاری نازادکردنیان بو دهر بچیت، چونکه قوناغی دادگاکردنیان کوتایی هاتوه.
6. ریکخراو مکان بو‌یان هه‌یه سه‌ردانیان بکان به‌تایه‌ت ریکخراو هکانی وه‌ک (قه‌ندیل، مه‌سه‌له،) (UNHCR) ، مندالپاریزی کوردستان، یونیسف....).
7. له‌گه‌ل وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده و وه‌زاره‌تی کاری عیراق به سه‌ره‌پرشتی یونیسف ریکه‌وتن له‌گه‌ل حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان کراوه بو نه‌وه‌ی خویندن به زمانی عه‌ره‌بی بکریته‌وه بو‌یان.
8. له‌کاتی نازادکردنیان به سه‌ره‌پرشتی ریکخراو هکان ده‌بیت تاوه‌ک و نه‌که‌ونه‌وه ده‌ست گروپ و ده‌سته‌تر به‌کاریان نه‌هینن.
9. خولی فیربوونیان بو ده‌کریته‌وه وه‌ک خولی په‌شه‌یی (سه‌رتاشین، وینه‌گر وینه‌کیشان، چاک‌کردنه‌وه‌ی نامیری سپلیت،....).

10. ئەر پرونامەسى كە بېيەن دەدرىت لە كۆتايى خولەكە بەناوى گرتووخانە نېيە بەلكو بەناوى رېكخراوكانەمويە تاومكو لە دواروژ مۆركى گرتنيان بەسەرموہ نەبىت و كارى ئاسايى خۆى بكات.

هەنگاوەكانى حكومەتى ھەريم بۆ رېگاگرتن لە نەشكەنجەدان و ھەر جۆريكى ديكەى مامەلەى خراپ بەرامبەر بە گوماننېكر اوان بە تيرۆر:

ھەر كەسنيك فەرمانى دەستگير كردنى لە دادگا بۆ دەر نەچووييت لە لايەن دامودەزگاكانى وەزارەتەو دەستگير ناكريت بەپيى ياساى سزادانى عيراقى ژمارە (111)ى سالى 1969 ى ھەموار كراو پاش دەرچوونى فەرمانى دەستگير كردن لە لايەن دادگاوە، تۆمەتبار دەستگير دەكرت و ھەموو رېكارە ياساييەكانى بەرامبەر دەگيرتتە بەر بەپيى ياساى بنەماكانى دادگايى كردنى سزايى (اصول المحاكمات الجزائية) ژمارە (23)ى سالى 1971ى ھەموار كراو بەمەش وەزارەتى ناوخۆ دەسەلاتى گرتن و ئازاد كردنى كەسى نېيە ئەگەر دادگا فەرمان دەر نەكات.

داوى ئەوئى راگير او حوكمى لە دادگاوە بۆ دەر دەچيت رەوانەى دامودەزگاكانى وەزارەتى ناوخۆ دەكرى بۆ سەپاندنى سزاكەى بەپيى ريوشونە كارنېكر اوكان. بەپيى ماددە (19) برگە 12/ا و ب ى دەستوورى عيراق كە تنييدا ھاتووە:

أ - يحظر الحجز.

ب - لا يجوز الحبس أو التوقيف في غير الأماكن المخصصة لذلك وفقاً لقوانين السجون المشمولة بالرعاية الصحية والاجتماعية والخاصة لسلطات الدولة.

واتە دەستبەسەرداگرتن قەدەغەيە تەنيا لە دامودەزگا تايبەتەكانى سەر بە وەزارەتى ناوخۆ نەبىت وەك بنكەكانى پۆليس و بنكەكانى گرتن و راگواستن. سەبارەت بە ھەشتەنەمويە راگير اووان بۆ ماويەكى زۆر بەر لە دادگايى كردنيان، وەزارەتى ناوخۆ مانگانە ناوى راگير اووان رەوانەى لايەنى پەيوەنديدار دەكات، ئەر راگير اووانەى لە شەش مانگ زياتر لە بەشەكانى گرتن و گواستەنەمويە پۆليسى پاريزگاكان ماونەتەوہ و پەراوەكانيان يەكلابى نەكر اووتەوہ، ناوەكانيان بە لايست رەوانەى سەرۆكايەتى دادگاكانى تيبەلچوونەمويە پاريزگاكان دەكرت بۆ چارەسەر كردنى كيشەكانيان.

● سەبارەت بە نەشكەنجەدان بە ھيچ شيوەيەك رېگا نادرىت لە بەشەكانى پۆليسى گرتن و گواستەنەمويە پاريزگاكان و ئيدارەكانى ھەريم مامەلەى نادرووست و نەشيوو ئەنجام نادرىت لە بەرامبەر راگير اووان و ئەر جۆرە رەفتارانە بەشيوەيەكى گشتى و يەك جارەكى نەماوە و بەدواداچوون دەكرت لە كاتى زانينى ھەر زانيارىيەك بەپيى ياسا سزاي ئەر كەسە دەدرىت كە ئەر كارەى ئەنجامداوە، بۆ زانين لايكۆلنەمويە لە بەشەكانى پۆليسى گرتن و گواستەنەمويە ناكريت، بەلكو لايكۆلنەمويە لە بنكەكانى پۆليس و نووسينگەكانى نەھيشتنى تاوان ئەنجام دەدرىت، تەنھا لە ھەندىك حالىت نەبىت ئەويش بۆ سەلامەتى راگير او لە كوشتن لايكۆلنەمويە بە ئامادەبوون و سەرپەرشتى بەريز دادوهرى لايكۆلنەمويە ئەنجام دەدرىت.

رينمايەكانى رېگا نەدان بە نەشكەنجەدان لە كاتى مامەلە كردن لەگەل گومان لايكر اوانى داعش :

● ئەگەر تۆمەتبارىك لەكاتى لايكۆلنەمويە نەشكەنجە درابىت لەرووى ياساييەوہ مافى ھەيە سكالاً تۆمار بكات دژى ئەر كەسەى نەشكەنجەى داوہ ئەمەش پالپشت بە دەستوورى عيراقى فيدرال كە لەماددەى (19 / سنييم)ى دا ھاتووە: (التقاضى حق مصون ومكفول للجمع - واتە مافى دادگايى پاريزراوہ و بۆ ھەموو كەسنيكە).

● تەنيا راگير اووى نەشكەنجەدراو دەتوانىت سكالاًى ياسايى خۆى تۆمار بكات بۆ جولاندنى داواى ياسايى (تحريك الدعوى الجزائية) كە لە ماددەى (1) لە ياساى بنەماكانى دادگايى كردنى سزاي عيراقى ژمارە (23)ى سالى (1971) ھەموار كراو ديارى كراوە، بەلام زۆر جار پيوستە راپۆرتى پزىشكى ھەبىت بۆ ئەرەى راستى ووتەكانى بسەلمىنيت.

• ئەگەر سکاآکار یان ھەوآندر زانیاری تەوای بە بەلگەو نەبیت بەھیچ شۆمەیک ناتوانریت ریکاری یاسای دژی (کارمەندی پۆلیس) وەرگیریت و تیبینی دەقی ماددە (8) بکریت لەھەمان یاسا کە تیبیدا ھاتوو: (اذا اشترط القانون لتحريك الدعوى الجزائية تقديم الشكوى فلا يتخذ اي اجراء ضد مرتكب الجريمة الا بعد تقديم شكوى).

• پآلیشت بە ماددە (333) لە یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (111) ی سالی 1969 ی ھەموارکراو کرداری ئەشکەنجەدان تاوانە وەک چۆن لە یاساکەدا ھاتوو: (يعاقب بالسجن او الحبس كل موظف او مكلف بخدمة عامة عذب او امر بتعذيب متهم او شاهد او خبير لحملة على الاعتراف بجريمة او للادلاء باقوال او معلومات بشأنها او لكتمان امر من الامور او لاعطاء رأي معين بشأنها ويكون بحكم التعذيب استعمال القوة او التهديد).

• ئەگەر تۆمەتبار ئەشکەنجەدرا بێت لەلایەن (کارمەندی پۆلیس)، پۆیستە لەکاتی لیکۆلینەو ئەم بابەتە ناشرکرا بکات لەکاتی وەرگرتنی ووتەکانی لەلایەن لیکۆلەرە دادی و دادوەری لیکۆلینەو (لەبەر ئەوەی ئەگەر دانپینەر بوو زۆر جار ئەم پرسیارە لێ دەکریت کە لەسەر رەزامەندی خۆی بەپێی فشار دانی ناو بە تەوانەکی) و دادوەری لیکۆلینەو لە ھەمان کات ریکاری یاسای پۆیست و مەدەگرت بەپێی بەلگە و شایەتەکان.

• ھەندیک جار گومانلێکراو یاخود تاوانبار کاتیک رادەگیریت لە ناو بەندخانە ھان دەدریت بۆ ئەوەی دەزگاکانی پۆلیس و نیشان بەدات کە تاوانبارن و لێیان داو و ئەشکەنجەیان داو بە بیانوی ئەوەی سزای سووک بێت، لەکاتی کەدا ئەم بە تەوای دووڕە لە راستی.

ئەو خزمەتگوزاری تەندروستی و دەروونیانە ی پێشکەش بە گیراوان دەکری:

• لە بارە ی پێشکەش کردنی خزمەتگوزارییە تەندروستیەکان، بەندکراوەکان لە کاتی پۆیستە رەوانە ی نەخۆشخانەکان دەکری و ئەو راگیراوانەش کە نەخۆشی درێژخایەیان ھەیە لەلایەن بەشەکانی گرتن و گواستەو رەچاوی باری تەندروستییان کراو و بۆیان ھەبە خواردنی تاییەت بۆ خۆیان دروست بکەن. ئەم جۆرە بەندکراوانە بەرەوام لەلایەن پزیشکەکانی بنکەکانی تەندروستی لە بەشەکانی گرتن و گواستەو چاودێری باری تەندروستیان.

سەبارەت بە دا بێنکردنی خزمەتگوزارییە پزیشکییە سەرەتاییەکان وەک (پیداویستی چارەسەرکردن و دەرمان و ئەمبولانس و پزیشکی تاییەت) دا بێنکراو، لە ھەر کاتیک راگیراوان پۆیستیان بە شەتەرگەری ھەبە یاخود توشی بارودۆخیکی تەندروستی سەخت بێن ئەو رەوانە ی نەخۆشخانەکان دەکری، ھەر وەھا ئەو راگیراوانە ی کە نەخۆشی درێژخایەیان ھەیە لەلایەن بەشەکانی گرتن و گواستەو رەچاوی باری تەندروستییان کراو و بۆیان ھەبە خواردنی تاییەت بۆ خۆیان دروست بکەن و بەرەوام لەلایەن پزیشکەکانی بنکەکانی تەندروستی لە بەشەکانی گرتن و گواستەو چاودێری باری تەندروستیان دەکری.

چەند ریکخراویکی مۆی سەردانیان دەکەن وەک خاچی سووری نیو دەوڵەتی، مندالپاریزی کوردستان، ریکخراوی ژیان بۆ مافی مۆف، ریکخراوی ھاوکاری. ریکخراوی یاساناسی کوردستان، خزمەتگوزاری یاساییان پێشکەش دەکەن و وەک دا بێنکردنی پارێزەری خۆبەخش بۆ بەندکراوان. ھەر یەکە لەم ریکخراوانە یارمەتی و خزمەتگوزاری کۆمەلایەتی دەروونی و یاسایی و ماددی پێشکەش دەکەن.

ھەماھەنگی لەگەڵ حکومەتی فیدرالی عێراق سەبارەت بە کەسانە ی کە تۆمەتبارن بە پەيوەندی کردن بە داعشەو دەستگیر کراون:

حکومەتی ھەریم لەگەڵ لایەنە پەيوەندیدارەکانی حکومەتی فیدرال پرۆسەیکیان دەستپیکردوو بۆ رادەستکردنەو ئەو دەستگیرکراوانە و حکومەتی ھەریمی کوردستان ئاسانکاری زۆری کردوو بۆ رادەستکردنەو ئەم دەستگیرکراوانە و تا

